

ПРЕПЛИТАЊЕ КОСМИЧКЕ СИМБОЛИКЕ СА СНОВИМА И ИНТИМИСТИЧКА ЛИРИКА У РАНОЈ ПРЕПИСЦИ М. С. ДИМИТРИЈЕВИЋА СА ЉИЉАНОМ АЋИН

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет у Косовској Митровици, Србија
E-mail: nikolacvetkovic7@hotmail.com

Резиме: Овај прилог открива песника Милана С. Димитријевића у потпуно новом светлу, уз тематско-мотивско обогаћивање, као претежног астро-песника и лиричара склоног интимистичком певању, за разлику од збирке „Песамa“ (2003). При том, аутор се овде бави и слојевитом космичком симболиком; а користи и елементе из народног фолклора; и све то кроз одговарајућу епистоларну форму.

Кључне речи: поезија, космичка симболика, писма, интимизам, лирско „Ја“, астрално

Поетске појединости су у знатној мери присутне у врло богатој и разноврсној преписци астронома и космопоете Милана С. Димитријевића, које прате различите податке везане за животне појединости. Њему писмена комуникација служи да научнички истанчано, саопшти своје разнородне мисли, сваковрсне емоције, запажања, жеље и хтења; неке фактографске појединости од важности за допуну тих намера и наума; али и за размену информација, корисних података и обавештења о личној, социјално-поетолошкој ситуацији и опредељењима, у шире друштвеним, повише сопственим породичним, фамилијарним, пријатељским, службеним, студијским, књижевно-поетолошким и другим сличним настојањима; укључујући и оне дубоко интимне, љубавно-лирске, са намерним и ненамерним поетским тежњама и околностима песничких тенденција, њиховог настанка, те скицама, допунама, верзијама, па унеколико и скромним литерарним захватима.

Пуно тога, од овде поменутог, присутно је и изражено у његовим писмима из одређеног периода, док је у ЈНА подносио потешкоће и повременим

боловањима, служио једногодишњи војни рок.¹ Најзад, поједини делови писама садрже изворне поетске и теоријско-поетолошке вредности, идеје и податке о припремању испита (Квантна механика), те почетке писања (сусрет са Миодрагом Павловићем у његовој Песничкој школи,² са даровитим песником Божом Вукадиновићем³ у авангардном часопису *Дело*, као и комуникација са лесковачким *Нашим стварањем*, *Нашом речи* и аутором овог текста у завичајном Лесковцу). У једном моменту, сарађујући у поменутим публикацијама и са Н. Цветковићем, осетио је стваралачку потребу да му посвети песму *Тренутак*.⁴

Благовремено успоставља стваралачки комуникацију са даровитим Божом Вукадиновићем, једним од афирмисаних модерних есејиста, критичара и

¹ М. С. Димитријевић, *Писма из војске*, Алма, Фондација Николе Цветковића, Београд 2020.

² Н. Цветковић, *Књижевни почеци и учешће на књижевним вечерима*, у књизи: *Астроном - песник - друмовник*, М. С. Димитријевић, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 14, Београд, 2015, стр. 229-233; *Песнички почеци*, у књизи: *Астроном - песник - друмовник*, М. С. Димитријевић II, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 23, Београд, 2022, стр. 172-185.

³ М. С. Димитријевић је благовремено, после похађања песничке школе Миодрага Павловића, посетио редакцију тада авангардног часописа *Дело*, где се сусрео са књижевником Вукадиновићем, који га је лепо примио и замолио да остави групу стихова, које је хтео најпре да пажљиво прочита, па да у следећем сусрету са Димитријевићем, саопшти своје критичко-поетичко виђење. После десетак дана Милан је поново посетио поменуту редакцију, када га је Вукадиновић замолио да седне и да саслуша његова запажања. Милан је са узбуђењем и великом пажњом пратио сваку његову реч подршке и дубокога разумевања за понуђене стихове, који су у једном делу асоцирали на М. Павловићеву *Нову скитију*. При том, Вукадиновић је нагласио да млади песник има пуно даровитости и да треба још активније да настави са радом на поезији, читајући модерне песнике; јер је запазио да млади песник није почетник, већ да има скоро изграђен поетско-поетички прилаз и концепцију. Вредно је помена да М. С. Димитријевић у првој монографији *Астроном - песник - друмовник*, у дијалошкој форми помиње Душана Вукајловића а потом дословце каже: - Носио сам тада своје песме и Божи Вукадиновићу, сећа се Милан. Он је имао врло позитивно мишљење о мојим стиховима. Уочавао је у њима извесну интелектуалистичку ноту, каже Димитријевић (стр. 236-237).

⁴ Наведимо фрагмент из поменуте песме са посветом: Чујеш ли брате мој / Тренутак како пребире / Струне звезданих зрака - У овим стиховима најављује се будући космопоета и аутор прве антологије *Космички цвет* (Просвета, 2003; и бројних песама са космичком симболиком и одговарајућим коментарима у инспиративној рубрици *Мало поезије*, радо читаној у часопису *Васиона*, на којој ради преко 30 година).

Песник је обузет звезданим зрацима, али и антропоморфним плачем „прве звезде“; као и брезама, које имају апотропејску моћ и лековитост (Веселин Чајкановић). Ту се са ратницима, и одумирањем светова, те дрхтавим рибама, причује и будући полазник чувене песничке школе знаменитог песника Миодрага Павловића.

антологичара, што недвосмислено показује и његово помињање у две важне историје књижевности. Тако на пример, Јован Деретић⁵ у одељку „Књижевна критика и историја књижевности“, после помињања Новице Петковића (1941), Љубише Јеремића (1940) и Петра Милосављевића (1937), истиче значајне критичке интерпретације и методолошка схватања Мирјане Миоциновић (1935), врсне познаваатељке уметности, драме, „потом Божу Вукадиновића (1935-1974)“, затим Ђорђа Вукадиновића, Србу Игњатовића, Славка Гордића (1941), Марка Недића и др.

Предраг Палавестра у књизи „Послератна српска књижевност 1945-1970“,⁶ у поглављу под насловом „Критичка традиција и нова књижевна критика“, поред Милана Влајчића, Ивана Шопа, Србе Игњатовића истиче и Божу Вукадиновића...

Објавио је значајну књигу под насловом *Интерпретације* (Просвета, 1971), у време када је овај појам тек целовитије заживљавао у нашој литератури. Пре ране, младалачке смрти публиковао је *Антологију српске фантастике*; уз то, писао је есеје: *Премештање митова*, (Дело, 1975); *Животиња и ритам стиха* (Дело, 1975); као и студијски прилог: *Сан матере српске - Ђорђе Марковић Кодер*.

Пошто смо доста опширно писали о Димитријевићевим космичким визијама поводом књиге *Песме*, готово јединствене и већ поменуте антологије *Космички цвет*, па и занимљиве и изазовне рубрике *Мало поезије*,⁷ коју је доследно и упорно неговао у поменутом часопису *Васиона*, што чини и данас, упркос извесним неразумевањима, отпорима и потешкоћама - овога пута обратимо пажњу космичкој симболици у неколиким лирским остварењима, у контексту породично-фамилијарне преписке у нашој монографији *Астроном - песник - друмовник II*.⁸ Та преписка се односи на његову предбрачну љубав са Љиљаном Аћин,⁹ потоњом супругом, углавном с почетка 1972. године.

⁵ Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, треће, проширено издање, Просвета, Београд, 2002, стр. 1226-1227.

⁶ Предраг Палавестра, *Послератна српска књижевност 1945-1970*, Просвета, Београд, 1972, стр. 99.

⁷ М. С. Димитријевић, *Космичко прибежиште Првослава Ралића - Рубрика Мало поезије - Избор песама из збирке „Космички хербаријум“* (1995), *Васиона*, 2004, ЛП, 1, стр. 45.

⁸ Никола Цветковић, *Астроном - песник - друмовник II*, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 23, Београд, 2022, стр. 587-612.

⁹ Љиљана Аћин (1949), рођена у Зрењанину, од оца Јована Аћина (Тараш) и мајке Милке, рођене Брујић, из села Доњи Косињ. Основну школу и Гимназију завршила је у Зрењанину. Године 1968. уписала је Психологију на Филозофском факултету у Београду; после одслушане прве две године прелази на Филолошки факултет и уписује Руски језик и књижевност. Након завршених студија запослила се у основној школи „Седам секретара СКОЈ-а“, на Новом Београду; после политичких промена 2000, школа је добила име „Лаза Костић“. Дуже време, пред пензионисањем (2014), била је на радном месту библиотекара. Са Миланом је добила сина Владимира

У поменутој преписци М. С. Димитријевића са Љиљаном Аћин, поред информативних појединости, наглашено је присутна чежњива интимистичка лирика, у виду песама, озрачених заносом; у два маха прикладно насловљеним а чешће у одломцима који надахнуто поетски допуњава и успешно надограђује углавном сензуални, љубавни контекст; при том уноси одговарајућу идиличну атмосферу, осећања, лични акценат и делимично амбијенталност, што донекле имажинативно заокружује различите тренутке у развоју љубавне теме; уз спретно изражајне форме, у којима се модулира и епистоларна целина. То осећајно обликовање/модулирање тематике, садржи у себи богату асоцијативност и сликовно поистовећење спољашњег и унутрашњег као доживљаја, астралних симбола и природе, те креативним метафоризовањем опште ситуације и стварности у интимистичкој смисаоности.

Штимунг пак и расположење у стиховима и прозном делу писма, импресивног је карактера и односи се углавном на чувствене, емотивне конотације, прожете романтичном и космичком симболиком. Емоције, атмосфера, амбијенталност, заједно са лирско-симболичким озрачјем, у основи су Димитријевићевог психичко-поетског доживљаја, својеврсне вредности и креативног испољавања субјективног песничког сензибилитета, посебно у прва два Миланова писма Љиљани Аћин из Београда, од 28. I 1972, и 1. II 1972.¹⁰

М. С. Димитријевић је и у интимистичкој лирици, сажетој у писмима својој драгани, Љиљани Аћин, надахнути космопоета, који се можда мало пречесто служи истоветним или сличним космичким симболима. У скоро свакој песми присутне су звезде, ређе зора, свитање, те ноћно небо, време као васељенска довршеност,¹¹ на једном месту Месец и сл. Попут астралног,

(1978), врло даровитог ликовног уметника, који је завршио Графичку школу, фотографски смер, у Београду. Објавио је више ликовних прилога у једном броју књига: на пример: М. С. Димитријевић, *Песме*, Сова, 2003; Сергије Димитријевић, *Писма из Холандије*, Народни музеј, Лесковац, 2007; Н. Цветковић, *Астроном - песник - друмовник*, М. С. Димитријевић, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 14, Београд, 2015, у познатом лесковачком часопису „Наше стварање“, у Зборнику „Развој астрономије код Срба“, Публикацијама Астрономског друштва "Руђер Бошковић".

О овом младом, талентованом ствараоцу написано је више занимљивих текстова, који употпуњују слику о његовој вишесмерној активности: Радован Илић, *О једној графици Владимира М. Димитријевића и његова промишљања о уметности*, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 10, Београд, 2011, 981-988.

¹⁰ Н. Цветковић, *Астроном - песник - друмовник* Милан С. Димитријевић II, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 23, Београд, 2022, стр. 589-591.

¹¹ Ц.К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета, Нолит, 1986, стр. 188.

такође, у скоро свакој песми помиње се сан, углавном са неиспуњеним жељама и као психичка активност.

У првој интимистичкој песми, сан је чак у наслову *Сан моје Љиљике*. А певање почиње обраћањем *Девојко!* уз романтичарски помен нежног шапата усана, који лирски врло смело и сликовито:

„Зауставља старе таљиге времена
За један тренутак“

У следећој строфи већ су присутни *сан* и *ноћ*.

„Очарана осмехом твога сна,
Ноћ плашљиво застаје на свом путу“

Снови су, као што је познато, психичка активност, што се одвија у низовима слика које се догађају у свести и присвести, а састављени су од елемената доживљених у будном стању, у различито време и на разнородним местима. Структуру лирског доживљаја углавном одређују асоцијације подстакнуте афективним љубавним мотивима, као што је очарање осмехом. Ту је и праисконска ноћ на путу, у кретању, као симбол езотеризма и дуализма заљубљених, иницијацијски за један тренутак: „И тихо шапуће Месецу дахом вечности“.

Месец код Ц. К. Купера, у традиционалној симболици, обично је представљен као женска моћ и царица небеска. Али је и универзални симбол „ритма цикличног времена“,¹² те универзално свепостојање. У Димитријевићевој интимној лирици, Месец одише *дахом времена*. У каснијим његовим *Песмама*, и антологији *Космички цвет*, Месец метафорички призива лепоту, суптилни лиризам и просветљење у срцу и мислима.¹³ У завршној, понајлепшој строфици, доминирају неколико космичких симбола у сплету красних поетских слика:

„На црној кадифи ноћног неба,
Звезде трепере, и стидљиво те гледају.“

Пренаталну црну таму, кадифастог ноћног неба, које је царство блажено и истовремено поредак у свемиру,¹⁴ улепшавају звезде што трепере у васионском ритму. Небо ће у већ поменутој збирци М. С. Димитријевића „Песме“,¹⁵ космички надгорњавати и надкриљивати Димитријевићеве стихове.

¹² Исто, стр. 104.

¹³ Н. Цветковић, *Небеска симболика у поезији*, Лесковац, Београд, 2020, стр. 19.

¹⁴ Ц.К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 111.

¹⁵ Небо је за Милана Димитријевића „космичко-изражајна и лирско-имагинативна одредница, која означава подручје домаћног, тек слушеног, незнаног и емотивно

Наредна лирско-интимистичка песма *Чекање*, од четири строфе, са неправилним римама, сва је у знаку *жеља* и *снова*, са сличним космичким сликама, од којих се неке понављају. У древним *Упанишадама* је записано: „Човек је од главе до пете створен од својих жеља“, што донекле потврђује и ова песма, код које свака строфа почиње са: *Желео бих...* Жеља је, према Лудвигу Фојербаху, исходиште, па чак и *права бит вере*:

„Желео бих да те нађем у сновима
Уморан од чекања очи кад склопим“.

Милотније је и прикладније сневати, него се уморити од набујалих осећаја, при чекању, кад се очи склапају.

„Да пливамо по мору времена
Док се у њему сав не истопим“.

Пливање по мору времена оличава бескрајно кретање и извориште свеколиког живота, „збир свих моћности и манифестација, неизмерног и недокучивог“.¹⁶ Оно је и нека врста исходишта и откривања истине.

Додајмо овде, да у писму од 4. II 1972,¹⁷ Милан аутопоетички указује како је, када и у каквом стању духа и расположења, писао песму *Чекање*. Било је то негде око два сата после поноћи, када му је *потпуно досадило учење* и када му се природно приспавало, уз помисли на Љиљу и свеколике жеље да она буде поред њега, што га је поетски заводило. Душа му је снажно реаговала на *саму себе*, како би рекао Балзак, откривајући противречности између жеље и стварности, јер је Миланова драга била у том моменту далеко. „Писао сам како ми је шта *падало на памет*, па је због тога можда мало недотерана“, додаје Милан.

С поетичког и уметничког становишта то значи да је писао врло искрено, спонтано и непосредно, онако како је у том моменту изворно осећао. У том смеру га је подстицао *ерос*, који у грчкој филозофији и мишљењу означава *жељу*, што је више пута у стиховима апострофирана, љубавну чежњу¹⁸ и

неухватљивог света, духовног и етичког, астрономски сазнатљивог, али и трансцендентног. Слика неба код њега се варира у веома различитим представама, што су одраз космолошког као „и општијег људског виђења и сазнања“. - Н. Цветковић, *Небеска симболика у поезији*, стр. 9.

¹⁶ Ц.К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 116.

¹⁷ Н. Цветковић, *Астроном - песник - друмовник Милан С. Димитријевић*, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 23, стр. 591-592.

¹⁸ Према Блекбурновом Оксфордском филозофском речнику, љубавна чежњивост, ерос, може да се јави код неке особе као њен *објект*, уз преношење са појединачне особе, у овом случају девојке Љиље, на њену лепоту. Жудња за девојачком лепотом, овде је визија, коју је душа младог песника, била у стању да види у просторима и

непосредност посредовану рефлексijом и особеним уметничко-поетичким виђењем.

Као што је Димитријевић сасвим спонтано писао песму, тако се и аутопоетички, у поменутом писму (1. II 1972) исповеда и сугестивно тумачи своје снажне емоције. У она два почетна, напред анализирана: о жељама да се нађе у сновима и о умору од чекања и онда прецизира: „Замишљао сам како мислим на тебе кад се будим, и с времена на време у току дана и увече“; и ту још додаје: „и када сам у сновима тако да стално, бар у мислима, будемо заједно“ - Мисли и замишљања у љубавним обузетостима су, балзаковски речено: кључ који отвара све ризнице и прибавља тиху радост без брига. А снови су универзално људски, такође психолошки кључ који „отвара толика тајна врата, па и капије које разум не може да отвори“ (Марко Ристић).

Друга строфа песме *Чекање*, као и све потоње, у знаку је жеља, што смо већ напоменули. Песнички субјект, кроз своје „Ја“ манифестује жеље чији је циљ и једини објект-задовољство: да драгу чује у корацима „што разбијају ноћ над градом“. И он би, као урбано биће: да устане и пође са њима, до испуњења жудње, да јој усне додирне крадом. Космичка ноћ, што се надноси над урбаним стаништем, устајања, кретања и жељковани сан за додиром усана, за пољупцем. Пољубац је овде страсна жеља да се удахне и упије део бића које се воли до обожавања. - Снови у овој интимистичкој песми играју врло значајну улогу. Мотив снова је готово свеprisутан и то као један вид унеколико супротан датој стварности, са елементима алегоричности што уноси романтичну ноту. Али ту се налази и понешто од надреалистичког надсвета у смеру слободне и разигране фантазије (разбијање ноћи), те се снови укључују и као евентуална могућност уплива на стварност, што на свој начин појачава дескриптивно тумачење у писму. Снови, заједно са космичким симболима: звездама, ноћи, зоре, свитања, у извесном смислу пројектују оно што ће се догодити у блиској будућности и у животној стварности.¹⁹

„Желео бих да те видим у звездама
Што над тобом тихо трепере“

Звезде су у Милановим младалачким просторима, извориште светлости, у општељудском виђењу пак стварни извор благотворне радости живота, нарочито за онога ко уме да ужива у озвезданим небесима и да се истински

пољима истине. - Сајмон Блекбурн, *Оксфордски филозофски речник*, Светови, Нови Сад, 1999, стр. 243.

¹⁹ Пол Валери сматра да разуђени поетски свет разоткрива „више аналогије са поетским светом“. Он чак мисли да је од раздобља романтизма дошло до збрке „између појма поезије и појма сан. Сан открива пример света, у коме све стварне појаве могу бити представљене, али у коме се све појаве дешавају или мењају кроз саме варијације наше дубоке сензибилности...“

предаје њиховим светлосно-треперавим небеским чарима.²⁰ У песничким представама, па и Димитријевићевим, звезде раскошно расипају свој сјај, у коме би он да види своју драгу. У симболистичким па и неосимболистичким виђењима, која су блиска Милану, звезде су својеврсна лутајућа ватра и трептави распрскавајући плам, лирски узноситих метафора.²¹ Тај замамни сјај треперавих звезда, наводи песника „Да сатка писмо (...) од надања и да га пошаље *поштом вере*“, ми додајемо вере у љубав.

Завршну строфу, делимично римовану, као и претходне, астро-песник Димитријевић, сам тумачи и коментарише, указујући на симболички амбијент *прозора*, потребу да драгу осети у лахору и мирису шуме, и да му се у хору свитањем причају поруке далеке:

„Желео бих да те осетим у лахору
Зауздам га мирисом шуме неке
Разбијем, умножим, вратим да у хору
Свитањем ти причају поруке далеке“.

Милан на прикладан и сугестиван начин разјашњава и интерпретира последњу строфу чекања, уносећи при том, више лирско-пејзажистичких, дубље емотивних и симболичких појединости. Песник је стајао на прозору, док је напољу пиркао ветрић, који симболички оличава дах свемира, али истовремено и моћ духа љубави да успостави, спрегне и одржи везу између двоје заљубљених. Тај поетски, лахораст ветрић, долазио је преко Дунава, а лиричар у полузаносу представља, *можда из Зрењанина*, из родног места и завичајног простора његове вољене. И сасвим природно, песнички субјект је желео да у њему осети своју драгу, али истовремено да јој га врати назад. Жеља се оданички пробудила: *да га усмери у неку шуму*, која, у традиционалној симболици представља „царство психе и женски принцип“.²² Ова жеља унеколико изражава снагу песниковог карактера и способност за делање и креацију, потврђујући истинитост свеукупних интимистичко-љубавних идеала.

У тој шуми, која је место *огледања* и иницијације, би га крошње јела и борова зауставиле, додаје лиричар Димитријевић, „и између чијих стабала би се разбио на ситне лахорчиће, што би доћарлијали до тебе и миловали те ујутру.“ Јела и бор овде приказују изабранике, честитост, стрпљење,²³ животност, плодност и снагу карактера²⁴; а стабла пак, оличавају манифестни цвет, при чему је корен доњи цвет, а гране небеса.²⁵ - Ова Миланова тумачења, шире поетолошки гледано, могу да се односе на објашњење

²⁰ Н. Цветковић, *Небеска симболика у поезији*, стр. 63.

²¹ Исто, стр. 63.

²² Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 181.

²³ Исто, стр. 57.

²⁴ Исто, стр. 18.

²⁵ Исто, стр. 157.

унутрашњег односа језичког подтекстног остварења, у његовој аутономији, у смислу морално-поетске слободе.

Бор је, према Веселину Чајкановићу, истакнуто „сеновито дрво. То веровање нашло је израза у неколиким мотивима из народних песама и приповедака,“ што је, чини се, нашем песнику унеколико било знано.²⁶ Јела пак, због своје величине, дуговечности и лепоте (атрибут висока, вита, зелена, је станиште горске виле, која са своје јеле дозива другу вилу, стоји у једној народној песми.²⁷

У овој интимистичкој преписци обогаћеној мањим љубавним песмама и фрагментима, изражен је једноставан, складан, дубље проживљен облик лирике, у којој се стваралачки оваплоћују најважније особине лирског: топла и проживљена осећајност, одређен вид поунутрашњења, Димитријевићу својствена спонтаност и непретенциозност и интензивнијем изливом лирског „Ја“. Такве су песме: *Чекање*, *Сан моје Љиљице* и др. У њима се прожимају субјект и објект, лирско ја и астрални свет, уз целовитије поунутрашњење оспољеног васионског простора и његових ентитета, звезде, Месец, ноћ...

THE INTERLACING OF COSMIC SYMBOLISM WITH DREAMS AND INTIMISTIC LYRICS IN THE EARLY CORRESPONDENCE OF M. S. DIMITRIJEVIĆ WITH LJILJANA AĆIN

This article reveals the poet Milan S. Dimitrijević in a completely new light, with thematic-motive enrichment as a predominantly astro-poet and lyricist inclined to intimate singing, unlike the collection "Songs" (2003). At the same time, the author deals here with layered cosmic symbolism; and uses elements from folk folklore; and all this through the appropriate epistolary form.

Key words: poetry, cosmic symbolism, letters, intimacy, lyrical "I", astral

²⁶ Веселин Чајкановић, *Речник српских народних веровања о биљкама*, Сабрана дела, Београд, 1994, стр. 34.

²⁷ Исто, стр. 106.